

srdenstva. Jeho interpretácia je nepochybne správna. Alžbetínska legenda sa veľmi často zlučuje alebo aj zamieňa so „skutkami milosrdenstva“.²⁹ Týmto spôsobom sa však neobjasňuje niekoľko ďalších problémov: prečo sa Alžbeta objavuje na jednej doske štyrikrát a na druhej dvakrát; prečo je raz oblečená do rehoľného a raz do dobového rúcha.

Prehustenosť scén na obidvoch doskách by sa azda, v rámci navrhutej hypotézy, dala vysvetliť rozprávačskou tendenciou, objavujúcou sa pri portálových reliéfoch tam, kde sa opisujú udalosti odohrávajúce sa na zemi, zatiaľ čo „nadpozemská sféra“ je zastúpená viac-menej kultovými obrazmi, prípadne len symbolmi určitých scén.

Otázkou však zostáva traktovanie svätice raz ako františkánky, raz ako kráľovnej, pričom pri obidvoch doskách ide o Alžbetu Uhorskú (zvanú tiež Durínska). Na obidvoch reliéfoch je skutočne zobrazená tá istá svätica, čo dosvedčuje okrem všeobecných skutkov milosrdenstva (kúpania, krmenia a ošetrovania chorých) na doske, kde Alžbeta je ako františkánka, najmä „zázrak premeny malomocného (uloženého do Alžbetinej posteľe) na kríž“ (pôvodne na telo ukrižovaného Krista). Tento zázrak je tu obohatený novým prvkom kvetov okolo kríža. Kvetky symbolizujú ďalší „zázrak“ typický pre uhorskú sväticu — „zázrak ruží“ (premeny jedla, ktoré podľa legendy Alžbeta tajne prinášala postihnutým z vojvodových zásob, na ruže, vo chvíli, keď bola pri čine pristihnutá). Na druhej reliéfnej doske, kde je svätica v kráľovskom rúchu, objavujú sa potom ďalšie atribúty, ktoré spolu s kráľovskou korunou spresňujú ikonografické určenie — ryby a chlieb. Opäť však nie ako statický symbol svätice, ale ako súčasť legendárneho rozprávania.

Alžbetin kult bol v Košiciach veľmi silný. K tomu nepochybne prispieval i jej domáci hornouhorský pôvod (narodila sa roku 1207 v Bratislave).³⁰ Ako sa uvádza v literatúre, bol v Košiciach už v 13. storočí kostol zasvätený Alžbete Uhorskej.³¹ V tom istom čase³² existoval aj „špitál“, ktorý bol nepochybne pod rovnakou patronáciou. Alžbeta sa objavuje aj ako ústredná postava starej mestskej pečate.³³ Jej uctievanie mohlo byť podporené aj tým, že manželka Karola Róberta, kráľa, ktorý prvý udelil mestu základné privilégia, mala to isté meno ako svätica. Na okraj azda možné, uviesť, že táto kráľovná (v literatúre nazývaná Alžbeta staršia) má na zobrazeniach hlavu často zakrytú čipkovým kruzelerom a kráľovskou ko-

runou,³⁴ rovnako ako Alžbeta — kráľovná na košickej reliéfnej doske. Aj matka a dcéra Žigmunda Luxemburského,³⁵ ktorý mesto i stavbu veľmi podporoval³⁶ a iste aj poznačil, mali toto meno. Tieto skutočnosti nemali pravdepodobne na ikonografický program košických dómskych portálov rozhodujúci vplyv. Je však možné, že reprezentácia skutkov milosrdenstva prostredníctvom výjavov zo života svätice bola motivovaná nielen mestskou náboženskou tradíciou, ale bola zároveň aj etatistickým motívom. Tento motív mohli posilniť aj sochy ríšskych svätcov, pôvodne vraj umiestnené v nikách pod baldachýnmi severného portálového ostenia, hoci vznikli neskôr.³⁷ Práve tento etatistický prvok ikonografického programu reliéfov by mohol byť dôvodom, prečo sa Alžbeta neobjavuje len ako rehoľníčka, teda osoba cirkevná, ale aj v kráľovskom rúchu. Tento význam by bolo azda možné aplikovať i na zobrazenie architektúry, ktoré sa vyskytuje na doske so sväticou — kráľovnou. Architektúra nesporne symbolizuje „špitál“ a poukazuje tak na tradíciu existencie nemocnice pri kostole sv. Alžbety. Štátna (a mestská) moc sa týmto spôsobom reprezentuje ako vykonávateľka „diela milosrdenstva“.

Rozbor reliéfnej výzdoby

Ako sme už uviedli, ikonografický program severného a západného portálu dómu sv. Alžbety veľmi úzko súvisí s kompozičným riešením reliéfov. Len na základe tohto programu (pochopiteľne len hypoteticky) možno riešiť rozporuplnosť kompozície jednotlivých dosiek. Ich stavba kolíše od preplnenosti postavami (niektoré sa objavujú v jednom poli aj viackrát) až k jednoduchším niekoľkofigúrovým obrazcom.

Severný portál

Figurálne najbohatším výjavom je *Posledný súd*, umiestnený na tympanóne severného portálu a zapustený hlbšie ako ostatné reliéfne dosky. Košický výjav dodržiava kompozičnú schému objavujúcu sa na juhonemeckých portáloch v 14. storočí. Hlavným kompozičným princípom košického tympanónu je symetrickosť. Reliéf rozdeľuje úzka lišta do dvoch horizontálnych pásov. Obidva pásy sú komponované na strednú vertikálnu os. V hornej polovici ju vytvára